

U kijkt naar de website van NRCBoeken 2007-2011. Bezoek ook de [de huidige site](#).

[nrc handelsblad](#) | [nrc next](#) | [nrc boeken](#) | [nrc international](#) | [nrc media](#) | [webwinkel](#)

nrc boeken

Archief Philip Staal

Strohalms in een kolkende rivier

Zaterdag 27 mei 1995 door [Anneke Visser \(/colofon/anneke-visser\)](#)

WILLY LINDWER: Het fatale dilemma. De Joodsche Raad voor Amsterdam 1941-1943
232 blz., geïll., Sdu Uitgeverij 1995, f 39,90

Wat is wijsheid. 'Ze hadden nee moeten zeggen', klonk het na de oorlog in joodse en niet-joodse kring. Ze, dat waren de voorzitter van de Joodsche Raad voor Amsterdam, prof.dr. D. Cohen en de diamantair A. Asscher. Ze hadden nee moeten zeggen op het gebod van de bezetter, in februari 1941, een Judenrat te vormen. Ze zeiden ja en met hen een twintigtal vooraanstaande joden - met uitzondering van de hoogleraar economie prof. H. Frijda. Hij weigerde.

Tezamen vormden zij de 'Commissie van Vertegenwoordiging voor de Amsterdamse Joden', zoals de Joodsche Raad voor Amsterdam aanvankelijk heette. Tezamen voerden zij een politiek van aanpassing, probeerden zij te redden wat er te redden viel, belichaamden zij voor veel joden een strohalms - het bleek een strohalms te zijn in een kolkende rivier. Na de oorlog werd in al zijn omvang duidelijk dat de aanpassingsstrategie had gefaald. Maar in februari '41 kon men hoogstens "de kwellingen en treiterijen die van Duitse zijde zouden volgen, in beginsel vermoeden. De intensiteit en het tempo waren moeilijker te voorspellen. Deportatie nog moeilijker. Georganiseerde totale massamoord onvoorstelbaar", schrijft dr. N.K.C.A. in 't Veld in zijn studie over de Joodse Ereraad. De Ereraad achtte na de oorlog het gedrag van Asscher en Cohen laakbaar en ten dele zeer laakbaar.

Ze hadden nee moeten zeggen - en dan? "Als Asscher en Cohen geweigerd hadden, was het misschien veel erger geweest. Dat weten we niet, daar kunnen we geen antwoord op geven. Na de oorlog werd gezocht naar een zondebok waarop men al zijn leed en verdriet over diegenen die er niet meer waren, kon projecteren. Als de Joodsche Raad er niet zou zijn geweest, was mijn zuster nog in leven met haar gezin, was de gedachte. Zo was het niet, maar dat was voor een heleboel mensen de reden om zich zo fel tegen de Joodsche Raad te keren", zegt mr. G. Polak, in het onlangs verschenen Het fatale dilemma. De Joodsche Raad voor Amsterdam 1941-1943.

In de vloedgolf van boeken over de Tweede Wereldoorlog die de afgelopen maanden zijn verschenen, springt dit boek eruit. Voor het eerst in de naoorlogse geschiedenis komen tien mensen die de Joodsche Raad van binnenuit hebben meegemaakt uitgebreid aan het woord. De elfde geïnterviewde, Herman Cohen, emigreerde in 1939 naar Palestina en vertelt over zijn vooroorlogse herinneringen aan 'oom' Bram Asscher en zijn vader, David Cohen. Stuk voor stuk openhartige en aangrijpende verhalen. Verhalen over de 'almachtige onmachtige Joodsche Raad' zoals drs. J. Houwink ten Cate in zijn inleiding schrijft. Onder leiding van Cohen en Asscher "groeide de Raad uit tot een enorme administratieve machine met duizenden medewerkers die in Duitse opdracht het leven van de Joden tot in detail regelde." Slachtoffers, want dat waren de leden en de medewerkers van de Joodse Raad net zo goed als alle andere joden, werden tot werktuig gemaakt in handen van een meedogenloze bezetter.

Wanhoop

Gerard Polak werd in juli 1942, toen de deportaties begonnen, aangesteld bij de centrale voorlichtingsdienst van de Joodsche Raad. Hij moest uitleg geven over de mogelijkheden van vrijstelling. Dat moest via de Joodsche Raad omdat joden niet rechtstreeks contact mochten zoeken met de bezetter. Hij schetst in het boek de wanhoop waarmee hij werd geconfronteerd, de moeder die bij hem kwam en zes of zeven oproepen op de tafel van Polak smet en huilde: 'Mijn jongens zijn tegelijk opgeroepen. Hoe moet dat nou, wat kan je voor me doen?' Polak wist één Sperre, vrijstelling, te regelen; die ging naar haar jongste zoon - als enige van het gezin overleefde hij de oorlog. "De vraag is natuurlijk: had je dit mogen doen? Daar heb ik gewoon geen antwoord op. Dat is een fataal dilemma, dat in de Joodsche Raad dagelijks voorkwam", zegt Polak.

Volgens Mirjam Bolle-Levie, secretaresse van de Raad, nam na de eerste deportatie de kritiek op de Joodsche Raad toe. "Het werd een kwestie van leven of dood. Dat kwam doordat Cohen van mening was dat de intellectuelen gered moesten worden, waardoor de rest van de bevolking vogelvrij was. Dat heeft natuurlijk ontzettend veel kwaad bloed gezet en terecht." De politiek van redden wat er te redden valt moest wel stuklopen, de Duitsers dachten maar aan één ding: aantallen. "Toen de deportaties begonnen had natuurlijk het moment moeten komen dat de voorzitters zeiden: 'Wij houden ermee op.' Al waren ze maar ondergedoken, dat was een signaal geweest", zegt Jaap van Meekren die in de zomer van '42 een baantje bij de Joodsche Raad kreeg.

Het woord onderduiken kwam niet voor in het vocabulaire van de voorzitters. Wel in dat van Sieg Menko, de voorzitter van de plaatselijke afdeling van de Joodsche Raad in Enschede. Cecile Kanteman werkte toen als secretaresse bij 'Meneer Sieg', president van een groot textielconcern,

die over tal van niet-joodse contacten beschikte, die hem geld gaven om de onderduik van zoveel mogelijk joden uit Enschede te bekostigen. "Voor meneer Sieg en zijn collega's stond vast dat er maar één redding was en dat was verdwijnen", vertelt Kanteman. Toen Menko in het najaar van '42 vernam dat een grote razzia op komst was, stuurde hij naar 25 plaatsen een telegram met de tekst 'Hou uw bagage gereed', wat zoveel betekende als: zorg dat je verdwijnt. Kort daarop moest Menko in Arnhem aan een hoge Duitser vertellen wat die telegrammen te betekenen hadden. Kanteman: "Hij heeft uitgelegd dat hij als president van een groot concern gewend was dat de boel altijd perfect voor elkaar was, anders kon je zo een groot concern niet leiden. Dus als je het idee kreeg dat er mensen gehaald werden, moest hun bagage klaarstaan zodat niemand hoefde te wachten en de boel efficiënt kon worden afgehandeld." Een sluitend betoog, vond zijn gehoor en Menko mocht gaan. Van de 1200 in Enschede woonachtige joden hebben ruim 500 de oorlog overleefd.

Prof.dr. Sem Dresden - na zijn ontslag als joodse leraar aan het Amsterdams Lyceum werd hij in 1941 leraar aan de Joodsche HBS A - veegt in het boek de vloer aan met diegenen die Asscher en Cohen van kwade trouw betichtten. "Mensen hebben gezegd dat Asscher en Cohen en de Joodsche Raad de joden de verderfenis ingestuurd hebben. Dat vind ik een schandelijke en buitengewoon domme aantijging. De Duitsers hebben de mensen naar Auschwitz gestuurd, de Duitsers en niemand anders." Hij zou, zegt hij, weleens willen weten hoe het wèl had gemoeten, hoe je iets kon bereiken zonder mee te dansen. "Als je dat vraagt, dan houden ze allemaal hun mond. Dan zeggen ze allemaal ja,ja,ja. En met dat ja,ja,ja bedoelen ze eigenlijk: jullie hadden je moeten laten doodschieten. Dat was heldhaftig geweest."

LEES VERDER

[Willy Lindwer \(/schrijver/willy-lindwer\)](#)

RECENSIES OP PAPIER

Deze website publiceert elke vrijdag een selectie uit het katern Boeken, dat die dag bij NRC Handelsblad verschijnt. Wilt u alle recensies, interviews, columns en reportages ontvangen, neem dan een [zesdaags abonnement](http://abonnementen.nrc.nl/index.php?type=13) of een [weekendabonnement](http://abonnementen.nrc.nl/index.php?type=12) op NRC Handelsblad.

DICHTER DES VADERLANDS

Not Found

The requested URL
/video/nrcnu_/article1366385.ece/Het_hemelse_leven
was not found on this server.

Additionally, a 404 Not Found error was encountered while trying to use an ErrorDocument to handle the request.

[Bekijk ook een interview met Ramsey Nasr op nrc.tv](#)

LEZEN & CETERA LIVE

[Lezen & Cetera Live](#)

Klik hier voor het beluisteren van interviews met schrijvers over hun nieuwste boek

MEEST GELEZEN VANDAAG

[Wees niet bang voor de lust](#)
['Als grijsaard draag je de jongeling in je'](#)
['Beschaving vergt onderhoud'](#)
[Spreek voor uzelf nazizwijn!](#)
[Logo's lezen tegen de leegte](#)

MEDEWERKERS

Alle redacteurs en vaste medewerkers van de Boekenbijlage in alfabetische volgorde

[Bekijk alle medewerkers](#)